

Back to basics in residentiële jeugdzorg?!

Een terugblik op het innovatieve project “Back to basics” in residentiële jeugdzorg.

LAAT JONGEREN “ZO GEWOON MOGELIJK” OPGROEIEN IN “BIJZONDERE” JEUGDZORG

In de integrale jeugdhulp en in de bijzondere jeugdzorg in het bijzonder, hebben we veel fantastische hulpverleners die zoekende zijn hoe we de beste hulp op maat voor een jongere en zijn context kunnen organiseren zodanig dat onze jongeren op de best mogelijke manier kunnen opgroeien en ontwikkelen. Het liefste laten we jongeren thuis wonen en pakken we de problemen ter plaatse aan. Een kind hoort bij zijn ouders, in zijn natuurlijke habitat. Daarover kunnen we niet anders dan het allemaal eens zijn. Het belang hiervan moet dan ook in dit verhaal onderstreept worden en het moet ten allen tijde ons streefdoel blijven om kinderen bij hun ouders te laten opgroeien en ontwikkelen.

Niettemin zien we dat het voor een bepaalde groep jongeren niet altijd veilig genoeg is om thuis te verblijven. Ouders, jongere of de maatschappij geven aan dat het allemaal even niet meer lukt en vertrouwen het kind toe aan de module verblijf, bvb. in bijzondere jeugdzorg. Op dat moment wil dit zeggen dat een jongere weggetrokken wordt van zijn ouders en zijn natuurlijke habitat om op te groeien en te ontwikkelen tussen tien andere jongeren met een rugzak aan negatieve ervaringen. Een heel ingrijpende maatregel.

Het is dan ook onze plicht om te blijven zoeken hoe we deze jongeren zo normaal mogelijk kunnen laten opgroeien en ontwikkelen in het bijzondere kader van de leefgroep; hoe gekwetst of beschadigd deze kinderen soms ook zijn. Dit was het allereerste uitgangspunt van het project “back to basics”.

DE “GEWONE ONTWIKKELING” VAN JONGEREN IN BIJZONDERE JEUGDZORG ONDER DRUK

We zien echter dat het tegenwoordig niet gemakkelijk is om jongeren in de leefgroep te laten ontwikkelen. We stellen vast dat in de dagdagelijkse praktijk, het leefklimaat in residentiële settings onder druk staat:

- De jongeren zelf geven, over de organisaties heen, aan dat het **vaak veel te druk is** in de leefgroep om op een normale manier op te groeien. Jongeren signaleren ook een geringe beschikbaarheid van begeleiders die het “te druk” hebben. Ze geven aan leefgroepsgenoten vaak niet te vertrouwen.

- De job van de leefgroepbegeleider is **een zwaar beroep**¹, aldus de begeleiders zelf. Men dient een relatie aan te gaan met jongeren die reeds verschillende keren in hun leven ontgoocheld werden in een relatie met volwassenen. Meestal moet een leefgroepbegeleider, zeker in de beginperiode, heel wat testgedrag en agressie doorstaan, alvorens hij een band krijgt met de jongeren. Zelfs dan nog komt de leefgroepbegeleider vaak in contact met zware incidenten en is het vaak moeilijk om de motivatie hoog te houden om deze job langdurig uit te oefenen. Uitval van begeleiders is daarom geen uitzondering; dit terwijl we aanhaalden dat duurzaamheid en continuïteit in relaties net heel belangrijk zijn bij het bewerkstelligen van een positief leefklimaat.
- De **administratieve taken** zijn in de organisaties toegenomen. Deze taken komen voort vanuit **een managerialistisch gedachtegoed** die ook zijn weg vindt in de social profit. De toename van registraties merken we op niveau van de organisatie algemeen maar ook op het niveau van het leefgroepswerk specifiek.

Organisaties dienen te meten om de kwaliteit van hun georganiseerde zorg te weten en te kunnen verantwoorden aan de overheid die de voorziening immers betaalt om voortgang en groei bij gezinnen en contexten te ontwikkelen. Denken we ook aan het registreren van de contextcontacten, het doorgeven van de benutting, de cijfers van het aantal begeleidingen, de kenmerken van de begeleidingen die opgenomen dienen te worden in het jaarverslag, de vele gegevens die geregistreerd dienen te worden in BINC en Insisto enz. Werk dat toegenomen is maar die geen rechtstreekse positieve invloed op de begeleiding van de cliënt heeft.

Daarnaast stellen we vast dat er een toegenomen druk is door de wijze waarop de inspecties verlopen. Deze bezorgdheid werkt een stijging aan administratieve taken in de hand, vooral op niveau van de mensen die rechtstreeks contact hebben met de cliënt. Deze evolutie zorgt er niet alleen voor dat begeleiders eerder kunstmatig met de jongeren aan de slag gaan (volgens de voorgeschreven "methodieken" en "richtlijnen uit het HP"). Het zorgt er opnieuw voor dat begeleiders minder tijd hebben om te investeren in hun relatie met de jongeren omdat zij veel moeten registreren en dus meer en meer tijd achter de computer doorbrengen. Immers, bij een inspectie zijn het nog altijd "de registraties" die opgevraagd worden. Dit gegeven staat opnieuw paradoxaal op de idee dat de relatie tussen opvoeder en jongere één van de belangrijkste voorwaarden is om een positief leefklimaat te creëren.

- Vaak wordt het **creëren van een leefklimaat in organisaties als te vanzelfsprekend beschouwd** waardoor de reflectie en bewustmaking over het belang van een positief leefklimaat en het opbouwen van een relatie met de jongeren, bij begeleiders vaak ondergesneeuwd geraakt. Door hier niet de nodige aandacht aan te schenken, wordt de job van leefgroepbegeleider vaak als minderwaardig beschouwd. Zeker wanneer de module context vanuit de maatschappelijke evoluties, de overheid, opleidingsinstanties, e.d. centraal werd gesteld, zagen we in heel wat organisaties dit ongewenst neveneffect de kop opsteken.
- Vanwege het **structureel plaatsgebrek in de residentiële jeugdzorg** in Vlaanderen, is de druk om jongeren op te nemen en in overtal te gaan voor organisaties groot. Bovendien zorgt deze druk dat organisaties niet meer de volledige autonomie van hun opnamebeleid in handen hebben. Een plaats vinden, eerder dan de geschikte plaats, lijkt voor overheidsinstanties vaak prioriteit. De zwaarte van de problematiek van een jongere of groepsdynamische aspecten kunnen bij een opname niet meer altijd in rekening gebracht worden, wat opnieuw zorgt voor druk op de organisatie van de leefgroepen.

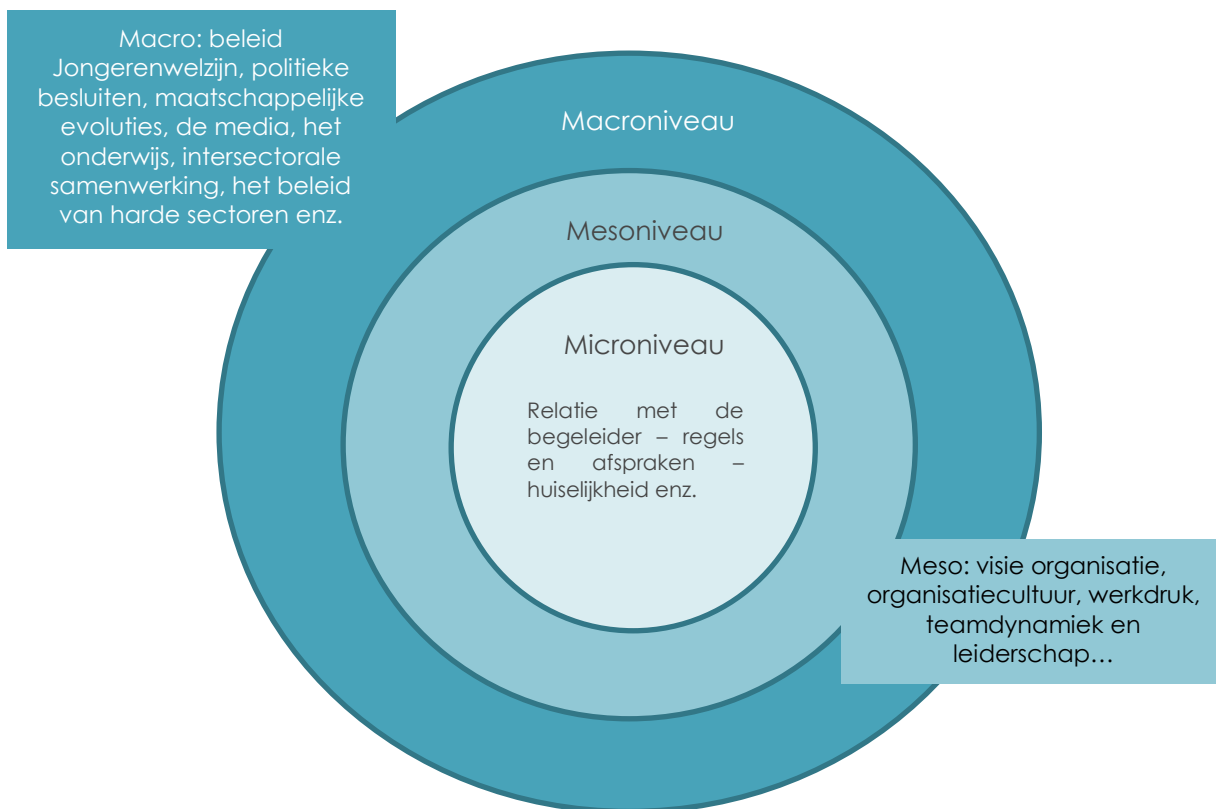
¹ Zie ook: <https://www.kennisplein.be/Documents/Bijzondere%20jeugdzorg/Eindrapport%20residentieel%202012.pdf>

- De **vele kortstondige crisissituaties die in de leefgroep opgenomen worden** (wat nefast is voor de groepsdynamiek en de identiteit van een leefgroep) zorgen ook voor de nodige druk op de andere jongeren (onveiligheid wordt opnieuw in de groep ingebracht) alsook op de begeleiders (die er niet altijd kunnen in slagen om deze onveiligheid te ondervangen).

Deze signalen, situerend op verschillende niveaus, tonen aan dat de organisatie van een leefklimaat in residentiële jeugdzorg onder druk komt te staan.

BACK TO BASICS OP VERSCHILLENDE NIVEAUS

De organisatie van een veilig en open leefklimaat in residentiële jeugdzorg is nooit de verantwoordelijkheid van de jongere OF de begeleider of de leefgroep of de organisatie alleen. Het is belangrijk om de ontwikkeling van een positief leefklimaat in residentiële jeugdzorg binnen een bio – ecologisch model te plaatsen, gebaseerd op de theorie van Bronfenbrenner (1979) (Dekker & Van Miert, 2015). Verschillende actoren hebben wederzijds een invloed op elkaar in de organisatie van een open leefklimaat. In figuur 1 zien we welke actoren op de verschillende niveaus een rol kunnen spelen.

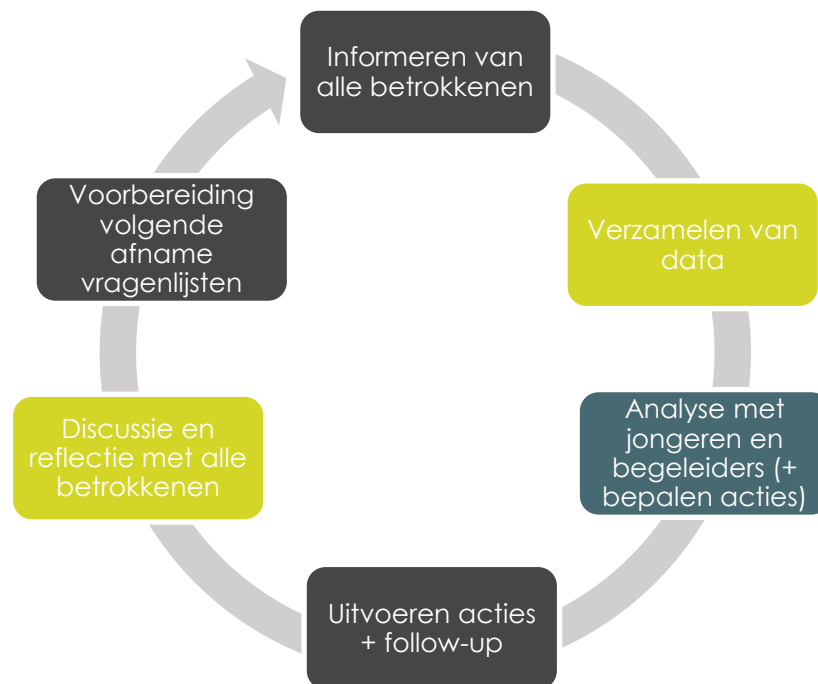
Figuur 1

Back to basics op microniveau

Op *het microniveau* vinden we alle factoren die rechtstreeks een invloed hebben op de jongere, de fysieke omgeving en zijn personen. Belangrijk op dit microniveau is de directe interactie tussen de begeleider en de jongere zelf. Deze interactie past binnen het transactioneel model dat Samerhoff (2009) omschrijft waarbij de interactie tussen het kind en de omgeving gezien wordt als de belangrijkste component van de ontwikkeling van een

kind. Ouders en context spelen hierbij een onontbeerlijke rol. Andere belangrijke zaken zijn de regels en afspraken, hoe omgegaan wordt met de groepsdynamiek, én hoe huiselijk de infrastructuur en "het samenleven" georganiseerd kan worden. Wie hierover een gedetailleerde visie en good practices wil verkrijgen, neem gerust contact op met delphine.levrouw@voetjeugdhulp.be.

In het project back to basics hebben we ons samen met de andere organisaties vooral op dit niveau gefocust. We stonden samen stil bij de belangrijke ingrediënten van een leefgroep, ondersteunden organisaties in het creëren van hun visie op het leefklimaat en reikten een tool aan om de stem van de jongeren aan bod te laten komen. We probeerden om een systematisch proces in de organisaties te installeren die op die manier verliep:

Zowel de resultaten als het proces op zich bleken heel waardevol te zijn voor zowel de jongeren als de begeleiders. Er gebeurden heel veel kleine acties (bvb. in sommige voorzieningen mogen ze nu af en toe eens mee helpen koken of wordt er gevraagd welke gezelschapsspelletjes er graag gespeeld worden. In andere voorzieningen krijgen ook de kleinste kinderen de keuze in wat ze zullen eten of dragen. Er zijn geen lijstjes meer met wat er 's morgens mag gegeten worden, wel ontbijtmandjes met verschillende keuzes. In sommige organisaties doet men geen deuren meer op slot, krijgt elk kind een verjaardagsfeest, worden er dagelijks kringgesprekken georganiseerd om "het samenleven" te bespreken enz.) die allen bijdroegen tot het grotere geheel. Naast de kleine acties, waren het vooral de babbels en de aanvullende informatie van de jongeren op de resultaten van de vragenlijsten, die heel waardevol bleken te zijn. Door het systematische proces in te voeren, geven we jongeren het gevoel dat "hun mening en hun visie er toe doet". En dat is ook zo. Het blijft belangrijk om jongeren als eigenaar van dit gebeuren te blijven zien. Ook de begeleiders geven we bewust ruimte om de evidente zaken niet meer zo evident te aanschouwen en over deze zaken samen te reflecteren. De kracht zit hem dus niet in de resultaten alleen maar in het ganse proces dat in een residentie wordt geïnstalleerd. U kunt dit ganse traject lezen in volgend artikel: Developing a positive living group climate in residential youth care: a single case study (Levrouw, Roose, Van der Helm, Strijbosch & Vandeveld, 2018).

Back to basics op meso- en macroniveau

Op het mesoniveau vinden we alle zaken die op organisatieniveau beslist worden en een invloed hebben op de organisatie van de leefgroep. Het werkklimaat, de mate waarin er een open of repressief beleid gevoerd wordt, de werkdruk, de beschikbare middelen, de ondersteuning van teamdynamieken en de keuze van de leidinggevenden en de visie op leiderschap enz. De stuurgroep van het project "Back to basics" wilde hierover graag een aantal adviezen formuleren ten aanzien van collega-voorzieningen.

Op het macroniveau bevinden zich alle factoren die van invloed zijn op de organisaties: het beleid dat ten aanzien van de voorzieningen gevoerd wordt, de beeldvorming over jeugdzorg in de media en in het onderwijs alsook de politieke besluiten en de maatschappelijke evoluties. Ook ten aanzien van dit niveau wilde de stuurgroep een aantal adviezen formuleren.

Alle adviezen schreven we neer in een gezamenlijk adviesrapport dat verspreid werd naar de belanghebbende actoren. Op die manier probeerden we de ontwikkeling van jongeren en de kwaliteitsvolle organisatie van de module verblijf (want daar gaat het uiteindelijk over), ook in bijzondere jeugdzorg terug in de kijker te plaatsen bij organisaties en bevoegde instanties. Zo vroegen we de mogelijkheid tot kleinere leefgroepen, riepen we op tot een positievere beeldvorming van de residentiële jeugdhulpverlening, vroegen we naar een debat over het plaatstekort en de opvang van de crisissituaties, adviseerden we registratiemaatregelen af te bouwen en organisaties in complexe, traumatische situaties te ondersteunen in plaats van te controleren. Wie het rapport graag wil lezen geeft maar een seintje.

Dankzij het project konden we ook deelnemen aan de taskforce verblijf dat vanuit het kabinet georganiseerd werd en organiseerden we op 20/04/2018 een studiedag te Brussel dat inhoudelijk het sluitstuk vormde van dit innovatieve project.

In de toekomst willen we graag kijken hoe we een ontmoetingsplaats kunnen creëren tussen onderzoek, praktijk, beleid en onderwijs waar we de opgedane expertise in dit project kunnen borgen en waar we van dienst kunnen blijven voor alle residentiële jeugdhulporganisaties in Vlaanderen.

EEN PERSOONLIJKE TERUGBLIK

Via het innovatieve project "Back to basics" wilden we het leefklimaat opnieuw onder de aandacht brengen in organisaties residentiële jeugdzorg en op de agenda van het beleid. We deden dit omdat we merkten dat er heel veel uitdagingen op (residentiële) organisaties afkomen en we onze fundamenteën voor een kwalitatieve hulpverlening, nl. de organisatie van een veilig, huiselijk leefklimaat in de leefgroep, als "te evident" beschouwden. Onze jongeren hebben ons duidelijk gemaakt hoe belangrijk het is om dat klimaat goed te verzorgen. Ze hebben er immers recht op.

De organisatie van een leefklimaat staat nooit los van een degelijk werkklimaat voor de leefgroepbegeleiders. De begeleiders zijn immers de belangrijkste "werkinstrumenten" in de leefgroep. We werken nu eenmaal met mensen. Mensen onder elkaar. Het is dan ook belangrijk dat er zorg gedragen wordt, zowel voor de jongeren als voor de leefgroepbegeleiders die dagdagelijks met de jongeren op pad gaan.

Er is geen handleiding voor het beroep van leefgroepbegeleider. We hebben vaak geen pasklare oplossingen voorhanden en moeten daarom soms beroepen op onze intuïtie en ons buikgevoel. Professionaliteit met een hart in het handelen, bewust weten waarmee je bezig bent en waarom je de dingen doet zoals je doet, zijn daarom heel erg belangrijk. Professionaliteit wil ook zeggen dat er ruimte kan en mag zijn om het buikgevoel eens te volgen. Want al werkt een methodiek tien keer, bij een andere jongere zal hij de elfde keer misschien niet meer werken. En dat is niet erg. Het is ok om te weten dat er vaak geen

pasklare antwoorden voorhanden zijn. Net in deze ruimte, komt vaak de creativiteit van begeleiders aan de dag. Laat ons deze ruimte koesteren en zien als belangrijke indicator voor kwaliteitsvol handelen.

In het project probeerden we in eerste instantie niet meteen antwoorden te zoeken op negatief, destructief of agressief gedrag dat zich regelmatig toont in de leefgroepen. We vertrokken vooral vanuit het uitgangspunt dat elke jongere, ook al kan je thuis niet opgroeien en ben je toevertrouwd aan een voorziening, het recht heeft om “zo normaal mogelijk” te leven en te ontwikkelen. Het is onze plicht om in de hulpverlening blijvend te zoeken hoe we dit in de praktijk kunnen verwezenlijken. De ingrediënten om hiermee aan de slag te gaan, zijn niet zo ingewikkeld: jongeren hebben een stabiele, gestructureerde leefomgeving nodig waarin jongeren omringd worden door een aantal volwassenen die in hen (blijven) geloven en hen (blijvend) kansen geven. Het logische gevolg van in te zetten op het positief leefklimaat was wel dat agressie-incidenten in de deelnemende organisaties zijn gedaald. Het lijkt ons in het huidige residentiële kader in Vlaanderen, waar 10 kinderen samen (moeten) opgroeien, waar jongeren in crisis, in de veilige leefomgeving van andere kinderen opgenomen worden, en waar angst en beheersing het vaak nog overneemt van het gezond verstand, een hele uitdaging.

De zoektocht in de twaalf deelnemende organisaties om hier toch het hoofd aan te bieden, zorgde voor kleine en grote veranderingen. Er werd geluisterd naar jongeren. Ze werden meer au serieux genomen. Er werd bewust tijd gemaakt om de evidente handelingen te overschouwen en niet meer als evident te aanzien. De veelheid aan regels en afspraken werden achterwege gelaten. Eigenaarschap, verbinding en autonomie zijn heel belangrijke ingrediënten voor een goed leef- en werkklimaat.

Dit rapport is een laatste stap in het project. In wat volgt, wil ik graag even stil staan bij de verwezenlijkingen en aanbevelingen. Ik wil elkeen bedanken die het project mee belichaamden. Ik wil elkeen bedanken voor het vertrouwen. Ik wil Filip, de collega's, de stuurgroep en de voorziening bedanken voor de ondersteuning.

Dit verhaal stopt echter niet. Laat ons samen (over bevoegdheden heen) blijvend zoeken naar die vorm van residentiële hulp waar kinderen, samen met hun ouders en omgeving, ten volle kunnen ontwikkelen en opgroeien binnen een veilig leefklimaat.

Delphine Levrouw
Master in de pedagogische wetenschappen – optie orthopedagogiek
Verantwoordelijke module verblijf – CBAW
In HDO – deelafdeling Vereniging Ons Tehuis
Poperingseweg 30
8900 Ieper
057226285
Delphine.levrouw@votjeugdhelp.be
www.votjeugdhelp.be

REFERENTIES

Dekker, A., van Miert, V.S.L., van der Helm, G.H.P. & Stams, G.J.J.M. (2015). *Handleiding Living Group Working Climate Inventory (LGWCI), inclusief referentiegroepen voor jeugd- en volwassensetting*. Geraadpleegd via <https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/residentielejeugdzorg/handleidingen/handleiding-lgwci-.pdf>.

Levrouw, D., Roose, R., Van der Helm, P., Strijbosch, E. & Vandavelde, S. (2018). Developing a positive living group climate in residential youth care: a single case study. *Child & Family Social Work*, 1-8. Doi: 10.1111/cfs.12467